

מכתבים לאדמו"ר מליובאוויטש הרב מנחם מנדל שניאורסאהן זצ"ל

בענין סוד הצמצום, נוסח אדמו"ר הזקן בסדרו ועוד

ב"ה אור ליום ו' עש"ק וארא כ"ה טבת תשי"ח, פעיה"ק

למעלת כ"ק אדמו"ר שליט"א

בהיות כי הי' לפני מכתב קדשו מיום ד' י"ט שבט צ"ט¹, וראיתי שכותב שם כ"ק אדמו"ר

שליט"א שיש ד' שיטות בענין הצמצום:

א. הצמצום כפשוטו וגם בעצמות

ב. כפשוטו ורק באור

ג. שלא כפשוטו וגם במאור

ד. שלא כפשוטו ורק באור

והדברים האלו נפלאו ממני, כי איך יתכן שיהי' מי שהוא שיסבור שהצמצום כפשוטו גם

בעצמות ח"ו, ולענ"ד לא היה כזה לעולמים ליחס ח"ו שינוי בעצמות, גם לא במאור, כי

אין מדברים מזה כלל וכלל, ואפילו אלו המזכירים "עצמות" כונתם על עצמות אור אין

סוף המאיר ומתגלה בעולמות, או על עצמות שם הוי' שבאצילות. ולפי הנראה לא זאת

היתה טענת גדולי וקדושי המתנגדים על אבות החסידות, כרבינו הקוה"ט הבעש"ט

זצוק"ל זי"ע ועכ"א, כי אם על פרסום הדבר ברבים עד שגם נערים המנוערים דברו

ממנו בפהרסיא וקבעו כל מחשבתם והנהגתם בזה, כאשר כן כתב להדיא מרן הגר"ח

מואלאזין זצוק"ל בספר "נפש החיים".

וכנראה שהיו כאלה שיחסו אלקות גמור לעצם הנבראים, מה שבאמת אסור לומר כן,

והוא ע"ז רח"ל. כי אם יש לומר שאלוקות גמור נמצא בכל מקום, ולפי השגה והבחנה זו

בטלים כל הנבראים ואין להם שום מציאות כלל, ואפילו אם לא היו כאלו שדברו כן

אפשר שחששו מאוד פן יבואו לידי טעות נכזבה כזו ח"ו, וכן נראה גם ממה שהאריך

הלשם בספר הדע"ה חלק א' דרוש ה' סימן ז' - אם כי יש שם הרבה דברים תמוהים

ואכמ"ל.

¹. [נדפס באגר"ק ח"א עמ' יט, הובא בספר שערי אמונה עמ' עד].

לזאת יצאו גדולי המתנגדים בחרב ובחנית ובראשם רבינו הגדול והקדוש הגר"א זצוק"ל זי"ע ועכ"א אשר כל רז לא אניס לי', ובלי ספק לא התנגד על עצם הדבר, כי אם על הפרסום ועל מה שהיו אולי מגשימים, ומפני זה סבבו את כל ענין ממכ"ע [=ממלא כל עלמין] ולית אתר פנוי מיני', על ענין השגחתו ית', אולם היינו הך, כי מה שאנו משיגים מאור א"ס לפי מושגנו בעוה"ז הוא ענין ההשגחה, וכמו כן מובא בשם הגר"א ז"ל ענין הצמצום על בחינת הרצון שהיא א"ס וכו' ואין בזה סתירה.

ואם תלמידו המובהק של רבינו הגר"א ז"ל שכ"כ רעד ופחד מלפניו וכל דבריו היו בעיניו כדברי האורים, קדש קדשים, אמת לאמיתה של תורה, "ובימים הרבים ההם שעמד לפניו אנהיר לי' שכיילי דאורייתא בנגלה ונתיבות פליאות בנסתר" והוא "קלט סלת מכל נכאות רבו ז"ל, להבין מדעתו ראשי פרקים פנימיות דרך עץ החיים להאר"י ז"ל והיו חקוקים על לוח לבו" (הקדמת בנו הגאון מוהרי"צ ז"ל לספר 'נפש החיים') סבר כן, כמוש"כ בשער ג', אין ספק שכך היתה גם דעתו של רבו, רבינו הגדול הגר"א. מה מאד יפלא בעיני מש"כ מעלת כ"ק אדמו"ר שליט"א שהגר"ח מואלאז"ין חלק על רבו, ודבר זה מוזר בעיני לא יכולתי להבינו. אם כי בודאי ישנם הרבה הסוברים כן, אולם לענ"ד הוא נגד המציאות ואדרבא נראה להיפך שהוא בא לבאר מה היתה המחלוקת על שיטת החסידות, וגם בא להסיר המכשולים והטעויות שעלולים לצאת מזה אחרי שכבר נתפרסם.

ובאמת נראה שעיקר המחלוקת והתנגדות הגר"א ז"ל היתה על שיטה זו, לפני הבאור שנתן ע"ז אדמו"ר הזקן זצוק"ל נבג"מ בספר התניא, שכן הוא ז"ל הסיר כבר את המכשולים, אלא שבכ"ז פחד הגר"א שמא יצא קלקול מזה ואמר שאסור לדבר מזה, והגר"ח מואלאז"ין ראה צורך לדבר בזה, כדי שלא יבואו לתלות בוקי סריקי באילן גדול, וגם להזהיר שלא ידברו מזה כמבואר בדבריו.

גם מה שכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א, שהגר"ח סובר שהצמצום שלא כפשוטו וגם במאור, לא ידעתי היכן נרמז זה, ולענ"ד לא התכוין כלל בדבריו כי אם על אור א"ס המאיר, אבל במאור אין מדברים. ובכלל לא הבנתי אם אפשר לומר שבמאור אין גם צמצום שלא כפשוטו, כי אם ניתן לנו רשות לדבר מזה, הרי יש גם בו צמצום שלא

כפשוטו, שהוא נעלם מאיתנו ואין לנו שום מגע ושייכות אתו. אך באמת אסור לדבר ולחשוב ממנו, וממילא אין ליחס אליו שום דבר.

גם יש לדון בענין הצמצום בגילוי אור א"ס, כיון שכל מציאותו הוא ענין הגילוי, אם כן העלם הגלוי כמוהו כסילוק, (לא ממש). וא"כ אפשר לומר שהצמצום כפשוטו, אלא שלפי מושגנו בצמצום צ"ל שהוא לא כפשוטו וצ"ע. ואולי זאת היא כוונת הגר"ח ז"ל שכתב ע"ז "מודעת שכל דברי האר"י ז"ל בנסתרות משל הם", ובאמת אין המשל אלא לפי מושגנו אבל לפי המושגים העליונים אין בזה משל כלל וכן הוא בענין הצמצום, ולפי"ז יתכן לומר ש"כל השיטות הולכים למקום אחד" ואלו ואלו דא"ח. גם זה פשוט שהצמצום הוא בבחינה התחתונה שבאור א"ס - בחינת המלכות (ביסוד שבה) שהיא הנקודה האמצעית שבו, כן מבואר בלשם חלק הביאורים בענף ב' והאריך שם לדבר בענין הצמצום.

עוד רציתי להעיר כי הגר"ח ז"ל כתב בהק' לבאור הגר"א על ספרא דצניעותא שאם אמנם בשנים או בשלשה גרגירים הולך בדרך אחרת מהאר"י ז"ל, בכ"ז לא פליגי ואלו ואלו דא"ח, ובאמת במה שכתב הגר"א ז"ל כי 'יובב בן זרח' הוא 'גבורה' ו'חושם מארץ התימני' הוא 'חסד' להיפך ממ"ש בע"ח, הרי בשער מאמרי רשב"י ובספר הליקוטים, כתב להדיא כדברי הגר"א ז"ל, ובודאי יד' ה' היתה אל אליהו. ובספר "תולדות יצחק" להמקובל ר' יצחק כהנא זצוק"ל שהגה"ק ר"נ משאדיק העיד שהי' אחד מל"ו, כתב שדרך הגר"א הוא הפשט שבסוד ודרך האר"י הסוד שבסוד, והנ"ל היה תלמידו של הגה"ק המקובל ר' יצחק אייזיק חבר זצוק"ל תלמידו של הגה"ק המקובל רמ"מ משקלוב תלמיד הגר"א ז"ל ובודאי כן הי' מוסכם אצלם.

ברצוני להבין גם מדוע ישנם שינויים רבים בנוסח חב"ד מנוסח האר"י ז"ל בשעה"כ ובעיקר על השינויים ששינה אדמו"ר הזקן ז"ל נבג"מ גם מנוסח שעה"כ וגם מנוסח אשכנז כגון: "בנעימה קדושה" ושם כתוב להדיא להפסיק ביניהם ותיבת "קדושה" בשורוק. וכן "צורנו צור ישועתנו" ובשעה"כ "יוצרנו". גם על תיבות "כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים" כתוב בשעה"כ שהטועים העתיקוהו מנוסח קידוש יו"ט, וכהנה הרבה עוד. עוד נלע"ד, מה שמבואר בפע"ח שלא לומר "הגיבור" באה"ע

[=באהבת עולם], ובשעה"כ לא נזכר זה כי אם ב'עזרת' [על המילים] "רם ונישא גדול ונורא" כתב שלא לומר "גדול גבור ונורא" ואולי נתחלף בפע"ח בטעות על "אהבת עולם" והנוסחה המדויקת היא בשעה"כ וכן הוא בסדור הרש"ש.

אני מתפלל זה זמן רב בנוסח חב"ד אבל בכמה שינויים ע"פ שעה"כ, לא הכל, ולא ידעתי אם נכון הדבר ומותר לי לעשות כן.

המחכה לתשובה מהירה וברורה.

יוסף לייב בן חי' שישא

11.2.1967

11.2.1967

11.2.1967

יוסף לייב בן חי'

מכתב שני לאדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל בענין הנ"ל

אור ליום ב' כ"ח טבת תשי"ח

למעלת כ"ק אדמו"ר שליט"א

בהמשך למכתבי מיום ו' כ"ה טבת דנא,

במש"כ שכלפי גילוי אור א"ס יתכן לומר שהצמצום כפשוטו, שוב התבוננתי שיתכן שא"א לומר כן, כי מאחר שיש לנו שייכות ומגע בו ע"י ידיעה ואמונה זו שאין עוד מלבדו, ואנו מכירים בביטול עצמותנו ומהותנו לאור א"ס, ומגיעים עי"ז לידי אהבה ודבקות אמיתית, אם כן צ"ל שהצמצום הוא שלא כפשוטו, ואפשר שמצד זה נמצא שיש לנו גם שייכות במאור עצמו, כיון שאורו מאיר לנו בידיעה זו. ועדיין הדברים צריכים עיון ותלמוד גדול.

ובנוגע לספר "נפש החיים" הרי אפשר להעמיד בו כל הכוונות והצדדים שכתבתי, ויתכן מאוד שיש הפרש גדול בין שיטתו לבין שיטת החסידות וצריך ע"ז באור רחב. אולם בנוגע להגר"א ז"ל, הדבר ברור אצלי בלי צל של ספק שדברי הגר"ח ז"ל הם עצמם דברי רבו הגר"א ז"ל בלי שום שינוי כלל ועיקר.

והמתבונן בהקדמתו הנפלאה רבת הערך של הגר"ח ז"ל לבאור הגר"א על ספר"צ, רואה בעליל עד כמה גדלה מעלת רבנו הגדול והקדוש הגר"א ז"ל בעיני תלמידו הגר"ח עד שלו לבדו הרשות נתונה לחפש בגנוי מלכא להסתכל באור הפנימי לפני ולפנים ברזין וסתרין עילאין קדישין והוא אשר השיג עמקות פנימיות הדברים במקורם ושורשם העליון וזכה להגיע מעלה מעלה עד מקור מקורי הדברים, עד קצה תבונתם, להיות עולים כולם ברורים לאמיתתם במקורם ומקור המקורות כולם, וכמוהו לא נהיתה מכמה וכמה דורות שלפניו.

וכל דברי קדשם של המקובלים הראשנים וכתבי האריז"ל, על כולם יגע יגיעות רבות ונוראות לא ישוער, לפלס דבריהם ולהעמיק בהם עמקות נוראה ולהגיה אורות מאופל השבושים, עד אשר האיר נתיבות בדבריהם הק', כולם ברורים ומחוזרים, תורת אמת בפיהו לאמיתה של תורה. מלבד הגילויים הנוראים שהיו לו גם בהקיץ, הרשב"י והאר"י

ז"ל הופיעו אצלו שניהם יחד, גם אליהו הנביא נגלה לו ומסר לו סתרי תורה, וכן שמע רזין עילאין מפי יעקב אבינו ע"ה, וכו' וכו'.

ואיך יתכן שעל דבר עיקרי ויסודי כעניין הצמצום שאין השכל האנושי יכול לחוות דעה בזה כלל, כי אם השכל האלוקי בהופעת רוח"ק ממרום, יעזוב הגר"ח ז"ל את שיטת רבו הגדול ז"ל הנקי וברורה בעיניו כשמש בצהריים, ולהיות מושפע מתורת החסידות אשר עליה התנגד גם הוא, פליאה גדולה היא מאוד ורחוק מן השכל לומר כזאת. ובפרט כי נראה ההיפך מזה שכל עיקרו בא לבאר את אמיתת ההתנגדות בלי טעות ומכשול, ולהסיר טעות זו עצמה לבל יחשבו שההתנגדות היתה על עצם הדבר חלילה, כאשר כן נראה בעליל לכל מעיין באמת בספרו "נפש החיים" שער ג'.

גם הדבר ברור כשמש בצהרים שהגר"ח ז"ל לא הפליג ולא הפריז במאומה בשפת יתר כל שהיא בעוצם תקפו וגדולתו של אדוננו הגר"א ז"ל, ושקל בפלס את כל דבריו במידה ובמשקל, בזהירות רבה ונפלאה מאד ולא כתב רק מה שידע שכן האמת בכירור גמור. ולפי הנחה זו אין שום מקום כלל וכלל לומר שחלק עליו, ובלי ספק יד קדשו של מרן הגר"ח מואלאזין ז"ל היתה רועדת ונרתעת לאחוריו מלכתוב אפי' דבר קל נגד שיטתו של רבו הקדוש והנורא, וכ"ש דבר חמור כזה בענין הצמצום שהוא רם ונישא וגבוה מאוד, ולפי שיטתו הרי אסור לדבר מזה, ולפי קוצר דעתי ושכלי א"א לומר אחרת.

ואמנם ודאי מי אני ומה חיי להכניס ראשי בין ההרים הגבוהים בענין המחלוקת של רבינו הגר"א ז"ל על אבות החסידות, על רבינו הקדוש והנורא הבעש"ט וצוק"ל זיע"א ועכ"א. ובודאי ישרים דרכי ד', כל אחד לפי שורש נשמתו אם הוא רק ניגש בכונה טהורה לש"ש, לחפש את האמת והוא מכין לבו לדרוש ד', אז על ידי זה עצמו זוכה למצוא מה ששייך לנשמתו. "לאדם מערכי לב ומד' מענה לשון" (יעוין בביאור הגר"א ז"ל על פסוק זה במשלי). וגם מדרכי החסידות וגם מדרכי המתנגדים יצאו גיבורי כח עושי דברו שהפליאו את העולם בתורתם וקדושתם ומשני הצדדים אתקלס עילאה. ולפי המקובל מתלמידי הגר"א ז"ל הי' הוא נהורא דמשיח בן יוסף, ועלה עוד מעלה מזה לדרגא דיעקב איש תם יושב אהלים, ובדרגא דמשה, רעיא מהימנא, עמודא דאמצעיתא, דרך התורה והאמת, הדרך העולה בית א-ל, ולכן נגלה לו יעקב אבינו ע"ה, וגם ראה

בחלומי ר"מ, וכל מהותו ומציאותו היתה רק תורת אמת לשמה בקדושה ובטהרה, ובדבקות עצומה ונפלאה מאד.

ברצוני להעיר איזו הערות על נוסח אדה"ז זצוק"ל נבג"מ, השונה בכמה דברים מנוסח האר"י ז"ל בשער הכוונות:

- לפי דברי רבינו האריז"ל יש לומר כל הברכות אף שלא ישן כל הלילה, וגם ברכת 'אלקי, נשמה' בכלל, וכן כתב להדיא הרש"ש זצוק"ל זיע"א.
- 'אלו דברים' אחר פרשת העקידה.
- 'שאדם עושה אותם – אוכל מפירותיהם'.
- 'בסתר כבגלוי'.
- נוסח פיטום הקטורת שוה תמיד בין בקרבנות בין בסוף התפילה.
- ק"ש דקרבנות – רק פסוק 'שמע ישראל' ובשכמל"ו בלבד.
- 'שיהא זה שיח שפתותינו חשוב ומקובל ומרוצה'.
- בישתבח: 'מלך א'ל חי העולמים'.
- 'ובנעימה – קדושה כולם כאחד' צריך להפסיק בין מילת 'ובנעימה' למילת 'קדושה', וגם צריך לומר 'קדושה' בשורוק.
- 'יוצרנו צור ישועתנו' ולא יאמר 'צורינו'.
- בעמידה: בקיץ – 'ברכנו', בחורף – 'ברך עלינו', שלא כאותם שנוהגים לומר בין בקיץ בין בחורף 'ברך עלינו'.
- 'על הצדיקים ועל החסידים ועל שארית עמך בית ישראל' כצ"ל.
- אחר פסוק 'למען יחלצון ידידך' יאמר תיכף 'יהיו לרצון', וצ"ע גם על המנהג שאנו אומרים פסוקי השמות.
- 'אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה, פותח שערים בתבונה' כצ"ל, שלא כנוסח החברים בפע"ח.